

Katedrán a történelem sodrásában. Tanári életutak Cegléden a 20. század második felében

Gortva János*

DOI: 10.21549/NTNY.32.2021.1.7

Vincze Beatrix (2018). *Tanári életutak a 20. század második felében*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.¹

Vincze Beatrix munkája többretegű, rendkívül érdekes munka. Egyértelmű, hogy neveléstörténeti munkáról van szó, annak valamennyi tudományos követelményével, ugyanakkor egy érdekes, ismeretterjesztő írást is olvashatnak azok, akik nem feltétlenül a tudományosság igényével kívánják értelmezni a leírtakat. A szerző a ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium nyugalmazott tanárait kereste fel, és készített velük életútinterjút. A tizenegy interjúalany többsége 70 és 80 év közötti, így három nagy történelmi periódust, a Horthy-korszakot, a Rákosi- és a Kádár-korszakot, illetve a rendszerváltást követő éveket is átérték diákként és aktív tanárként. A választott módszer, az *oral history* önmagában is *predesztinálja a perspektívát, és mikrotörténetivé teszi a munkát. A mikrotörténelem egy kisebb, jól körülhatárolt csoport*

vizsgálatát jelenti, amelynek során a kutató a nagy történelmi kérdésekre keresi a választ, ugyanakkor a hétköznapi emberre aktív cselekvőként tekint (Szijjártó M., 2014. pp. 17–18). Ennek a definíciónak a vizsgált mű tökéletesen megfelel, hiszen egy jól körülhatárolt célcsoport, a ceglédi Kossuth Lajos Gimnázium nyugalmazott pedagógusainak életútjait vizsgálja, eközben viszont az országos oktatáspolitikai intézkedések és a politikai helyzet változásainak hatását igyekszik feltárni, miközben megmutatja, hogy az adott történelmi helyzetben az adott egyén hogyan cselekedett, s mindez hogyan hatott az életútjára.

A *mikrotörténeti* megközelítés és a *visszaemlékezés* természetesen számos dilemmát is felvet. Mi az, amit az interjúalany elhallgat, vagy eleve ismertnek véelve nem említ meg, holott az fontos lehet? Milyen információk elvesztéséhez vezet a *redukció*? Elég, ha csak a gesztusokra vagy a mimikára gondolunk (Kövér, 2014, pp. 303–304). Horváth H. Attila rámutat arra, hogy az egyéni életút az idő és a tér tengelyével együtt értelmezve válik igazán érdekessé, kapja meg azt a keretet, amelyben kirajzolódnak egyéni vonásai, sajátosságai. Ugyancsak utal arra, hogy különösen izgalmas, ha több életút közös metszéspontjait keressük (Horváth H., 2019, p. 104). E kötetben a szerző éppen erre tesz kísérletet, hiszen a tizenegy interjúalany élettörténetében – a közös munkahelyen túl – számos metszéspontot fedezhetünk fel, miközben az életutakat a *makrostruktúrában* is értelmezhetjük. A módszerválasztás azért is fontos, mert Golnhofer Erzsébet gondolatait idézve elmondható, hogy a neveléstudományban, a neveléstörténet-írásban a választott módszer egyre hangsúlyosabb, ugyanakkor nem

* Phd, vezetőtanár, Eszterházy Károly Egyetem Gyakorlógimnázium, e-mail: gortva.janos@uni-eszterhazy.hu

1. A kötet online elérhető a <http://www.eltereader.hu/kiadvanyok/vincze-beatrix-tanari-életutak-a-20-szazad-masodik-feleben/> weboldalon.

vált olyan intenzív viták, szakmai gondolkodás tárgyává, mint más tudományterületeken (Golnhofer, 2019, p. 110).

A módszertani tudatosság és a módszertani megoldások együttes alkalmazásának kiváló eredménye Vincze Beatrix munkája. A szerző ugyanakkor maga is utal arra, hogy a kisszámú interjú önmagában is értéket képvisel, de valódi jelentőségük abban áll, hogy olyan motívumokra hívják fel a figyelmet, amelyek további kutatás alapjául szolgálhatnak (Vincze, 2018, p. 35). Óvatosságra inti ugyanakkor az olvasót és a szerzőt is a tény, hogy az interjúalanyok bevallottan csak a szépre akartak emlékezni (Vincze, 2018. p. 147), ez ugyanakkor semmit nem von le az interjúk értékéből, csupán felhívja a figyelmet arra, hogy a módszer sajátosságaiból adódóan a *szubjektum* igen erőteljesen megjelenhet, ha nem is a kimondott, de az elhallgatott részletekben mindenképpen. Dicséretes és módszertani szempontból megalapozott, hogy ezzel a szerző számol, és ennek fényében értelmezi az interjúkat. Szijjártó M. István megfogalmazása szerint a *mikro- és a makrotörténelem* közötti hasonlóság alapja az lehet, hogy mindkettő *reprezentáció*, tehát a hasonlóságnak ezek között kell fennállnia (Szijjártó M, 2010, pp. 14–15). Ez tehát könnyen érvényessé teheti a *szubjektív* interjúkat is, hiszen a tények sokaságából *reprezentált* történelem egyik szereplőjének, megélőjének *reprezentációjában* kell azonosságokat felfedeznünk, nem a tények egészében. Így tehát nem lehet érvénytelenítő jellegű a tény, hogy az életútinterjú *reprezentáció*, hiszen a történelem egésze is az, a történész *reprezentációja*.

A kötet három nagy szerkezeti egységre bomlik. Ahhoz, hogy az életútinterjúban felmerülő információkat érthetővé tegye, az első egység részletesen bemutatja a tanárképzés főbb változásait 1945 és a 2000-es évek között. Itt meg kell jegyezni, hogy a főfejezet címe pontatlan, hiszen abban az 1945 és 1990 közötti időszak szerepel, ennek ellenére az utolsó alfejezet már a rendszerváltást követő időkkel foglalkozik, és bár röviden, de egészen 2017-ig terjedően mutatja be a kérdést. A mű ezen szakaszáról egyértelműen elmondható, hogy szakirodalmi szempontból is alátámasztott áttekintés, ugyanakkor sok fontos művet kihagy az szerző. Példa lehet erre Knausz Imre 1985-ben íródott doktori disszertációja, amely 2012 óta digitális formában is elérhető, vagy éppen Kardos József 2007-ben megjelent műve. Nagy előnye, hogy a történelmi háttér és a tanárképzés változásainak plasztikus bemutatásával azok számára is könnyen követhetővé teszi az interjúkat, akik nem rendelkeznek megfelelő részletességű háttérinformációkkal.

A második nagy egységet a tizenegy életútinterjú alkotja. Az interjúk *részben strukturáltak*, ilyen módon az interjúk menetét, az azokban szereplő gondolatokat minden esetben maguk az interjúalanyok határozták meg, a szerző ezeket csupán minimális mértékben befolyásolta. Kiderül, hogy néhány interjúalany konkrét jegyzetekkel készült az interjúra annak érdekében, hogy emlékeit rendezett módon tárhassa fel. A beszélgetések során szóltak a pályaválasztás *motivációjáról*, az azt befolyásoló tényezőkről, az oktatási rendszer sajátosságairól és a pályájukról egyaránt. A pályakezdés nehézségei, a szakmai sikerek, nehézségek és a módszertani gondolatok éppúgy megjelennek a témák között, mint a család vagy a rekreáció. Különösen érdekesek azok a részek, amelyek azt mutatják meg, hogy egy-egy gyermekkori hatás, vagy éppen a párválasztás és a házasságkötés hogyan befolyásolta az életutat. A *mikrotörténeti* megközelítés esetében sem felejthető el az, hogy az egyén olyan cselekvő, akinek a döntéseit, lépéseit a saját lehetőségei és tulajdonságai mellett a környezetének helyzete is befolyásolja, döntéseinek hátterében ezek együttese húzódik meg (Pakot, 2010, p. 269). Ezeknek a hatásoknak az együttese és a hatásrendszer működése rajzolódik ki az interjúkból. Terjedelmi okokból az interjúk részletes bemutatására nincs mód, de mindegyik beszélgetésről elmondható, hogy számos nagyon hasznos adalékkal szolgálhat a neveléstörténeti kutatások számára.

A kötetzáró fejezetben a szerző összegzi az interjúk tapasztalatait, és igyekszik általánosabb érvényű megállapításokat megfogalmazni a tanári létviszonyokra vonatkozóan. Ebben a szakaszban Vincze Beatrix részlete-

sen bemutatja az interjúalanyok kiválasztásának okait (143. p.), indokolja a néhány kivételt, azaz az két iskola-vezetőt, akiknek egyike nem a vizsgált intézményből ment nyugdíjba, másikuk pedig fiatalabb a vizsgált korosztálynál. Interjúik megjelenését azonban az indokolja, hogy mindketten hosszú időn át vezették az intézményt. Ezt követően – jól átlátható táblázatokat is készítve és segítségül hívva – elemzi az interjúalanyok térbeli mozgását, a választott szakokat, a gyermekkori álmokat és az életpályára vonatkozó alternatív elképzeléseket (149–150. pp.). Összegzésében kitér arra, hogy a beszélgetésekből kirajzolódó életutak némileg eltérnek az országos átlagtól, mert a megkérdezett pedagógusok többsége erősen kötődött Ceglédhez, viszonylag kevés térbeli mozgás figyelhető meg az életutakban. Mindegyik interjúalany teljesnek, sikeresnek ítélte pályáját, többségük pedig *első generációs* értelmiségi, akiknek a körében nem merült fel a pályaelhagyás gondolata. Figyelemre méltó az összegzésnek az a szakasza is, amelyben a szerző arról szól, hogy eddig kevésbé kutatott kérdés, de az életutak fontos része a *rekreációs* gondolatok megfogalmazása, sok egyéb mellett például feltűnik az utazás és az olvasás mint rekreációs tevékenység (112. p; 138. p.), amely hozzásegítette a pedagógusokat ahhoz, hogy aktív, kiegyensúlyozott időskort, nyugdíjas éveket tudhassanak magukénak. A szerző ugyanakkor látja saját munkájának korlátait és lehetőségeit is, kijelöli a további kutatási irányokat.

A kötet terjedelme irodalomjegyzékkel és köszönetnyilvánításokkal együtt 169 oldal, amelyet átlátható szerkezet és jó olvashatóság jellemez. Sajnálatos ugyanakkor, hogy előfordul néhány olyan rendszeresen ismétlődő helyesírási hiba, amely a téma természetéből adódóan különösen zavaró. Pedagógusképzésről szólva például a gyakorlóiskola következetesen téves írásmódja, vagy a rekreációra utalva a szabadidő helytelen írása tűnik fel az olvasónak. Szintén zavaró szerkesztői hiba, hogy az irodalomjegyzékben Romsics Ignác művénél a Romsics Gyula név szerepel.

Vincze Beatrix monográfiájáról összességében elmondható, hogy rendkívül hasznos és érdekes olvasmány. A felhasznált módszerek és az átgondolt szerkezet gazdagította a neveléstörténeti ismereteket, és egy olyan kötet megszületését tette lehetővé, amely nemcsak a szakemberek, de a széles közvélemény érdeklődésére is joggal tarthat számot.

Irodalom

1. Golnhofer, E. (2019). Reflexiók az oral history jelenlétére a hazai neveléstörténet-írásban a rendszerváltás után. In Baska, G., Hegedűs, J. & Szabó, Z. A. (Eds.), *Visszhangzó századok. Tanulmányok, ünnepi írások Szabolcs Éva tiszteletére* (pp. 108–117). Budapest: ELTE-PPK–L'Harmattan.
2. Horváth H., A. (2019). Egy-két gondolat a személyes visszaemlékezésekről mint forrásokról. In Baska, G., Hegedűs, J. & Szabó, Z. A. (Eds.), *Visszhangzó századok. Tanulmányok, ünnepi írások Szabolcs Éva tiszteletére* (pp. 100–107). Budapest: ELTE-PPK–L'Harmattan.
3. Kardos, J. (2007). *Iskola a politika sodrásában*. Budapest: Gondolat Kiadó.
4. Knausz, I. (2012). *A szocialista közoktatás-politika kialakításának első kísérletei Magyarországon a felszabadulás után*. Budapest: ELTE. <https://mek.oszk.hu/13600/13616/>
5. Kövér, Gy. (2014). *Biográfia és társadalomtörténet*. Budapest: Osiris Kiadó.
6. Pakot, L. (2010). Életút-vizsgálatok és léptékváltás a család- és népességtörténeti kutatásokban. In Papp, G. & Szijjártó M, I. (Ed.), *Mikrotörténelem másodfokon* (pp. 259–278). Budapest: L'Harmattan.
7. Szijjártó M., I. (2010). Előszó. In Papp, G. & Szijjártó M, I. (Eds.), *Mikrotörténelem másodfokon*. Budapest: L'Harmattan.
8. Szijjártó M., I. (2014). *A történész mikroszkópja*. Budapest: L'Harmattan.
9. Vincze, B. (2018). *Tanári életutak a 20. század második felében*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.